

Spengler: „Kultura a civilizace – to je organismus zrozený z krajiny a mechanismus vzniklý z jejího nahrazení“

Autor: Tomislav Sunić

Oswald Spengler (1880-1936) se před 2. světovou válkou těšil značnému vlivu na myšlení evropských konzervativců a přestože jeho obliba po válce poněkud upadla, ve světle znepokojivého stavu současného zřízení jako by jeho analýzy znovu nabývaly na popularitě. Novější literatura plná temných postmodernistických motivů naznačuje, že Spenglerova proroctví úpadku si dnes zdá se nacházejí příznivce na obou pólech politického spektra. Odcizující povaha moderní technologie a společenský a morální rozklad dnešních velkoměst dodávají Spenglerovým předpovědím přicházejícího úpadku Západu na věrohodnosti. Stále více evropských i amerických autorů vnímá permissivní liberální stát jako garanta „měkké“ totality, jež ovšem stejně snadno může nastavit kurz k sociální entropii a skončit nástupem totality „tvrdé.“ 1]

Spengler napsal svůj opus magnum *Der Untergang des Abendlandes* (Zánik Západu) na pozadí očekávaného německého triumfu v **1. světové válce**. Když však válka skončila pro Německo katastrofou, jeho předpovědi o tom, že zemi spolu se zbytkem Evropy čeká nezvratný úpadek, získaly v očích mnoha **kulturních pesimistů** na naléhavosti. Velká válka nutně musela hluboce otřást kvazináboženským optimismem lidí, kteří v éře před ní nadšeně vyhlášovali, že technický pokrok a mezinárodní hospodářská propojenost světa vydláždí cestu míru a blahobytu. Válka navíc ukázala, že z technických výtobytků se velmi snadno může stát dokonalý nástroj odcizení člověka a nakonec i jeho naprosté fyzické likvidace. Při pokusu pochopit a vyložit cykly světových dějin se tak Spenglerovi mimoděk podařilo účinněji než

komukoliv jinému rozšířit ducha kulturního zoufalství mezi jeho vlastní i následujícími generacemi.

Podobně jako **Giambattista Vico**, jenž přišel se svou tezí o vzestupu a úpadku kultur o dvě století před ním, se Spengler pokusil najít v kulturních expanzích a pádech určitou vědeckou formu: „morfologii dějin“ – jak on sám i další nazvali jeho dílo – přestože označení „biologie“ by se s ohledem na Spenglerovy sklony nahlížet na kultury jako na živoucí organické entity, střídavě sužované nemocemi a epidemiemi i vykazující známky robustní vitality, 2] jevílo ještě příhodnějším. Toto organické pojetí dějin bylo nepochybně do značné míry inspirováno oblibou vědecké a pseudovědecké literatury, která se právě na počátku 20. století začala důsledněji věnovat rasovým a genetickým zákonitostem coby možnému vysvětlení opakujících se schémat sociálního rozkladu. Spengler se ve svém rozboru dekadence rozumně vyvaroval rasového determinismu, přestože jeho spoléhání se na determinismus historický ho často vede dosti blízko k Marxovi – přestože takříkajíc v obráceném a beznadějně pesimistickém gardu. Na rozdíl od řady rovnostářských myslitelů pojmá Spengler díky svému elitářství a organickému výkladu světa lidský druh coby soubor odlišných a proti sobě stojících národů, které zažívají své vlastní vzestupy a smrt, zatímco jeden s druhým bojují o přežití. „Lidstvo‘ je zoologický pojem či prázdné slovo. Nechte tento fantom zmizet z okruhu historických problémů formy a uvidíte, jak se vynoří překvapivé bohatství skutečných forem.“ Formou („*Gestalt*“) má Spengler nejspíš na mysli obrodu klasického pojmu národního státu, jež se počátkem 20. století octil pod nápoem zastánců globalistického všeobecného uspořádání. Musíme však Spenglerovi přiznat zásluhy na rozklíčování často (zne)užívaného pojmu „světové dějiny,“ jež ve skutečnosti tvoří nesmírně rozmanitou paletu svěbytných a často antagonistických kultur bez společného jmenovatele; každá kultura projevuje své vlastní formy, následuje své vlastní vášně a svěbytným způsobem se potýká se životem i smrtí. „Jsou rozkvétající a stárnoucí kultury, národy, jazyky, pravdy, bozi, kraje, jako mladé a staré buky a pinie, květy, větve a listy, ale není žádné stárnoucí ‚lidstvo‘.“ píše Spengler. 3] Kultury podle něj vyrůstají v projevu jakési nadpozemské marnosti, některé už vykazují známky blížící se nevléčitelné nemoci, zatímco jiné ještě jeví všechny znaky bujného života. Před vznikem kultury byl člověk ahistorickým stvořením; časem se však k této ahistoricitě a dokonce nepřátelství k historii navrací: „jakmile se civilizace dotvoří ke své úplné a definitivní podobě a tím ukončí živý vývoj.“ (str. 366)

V tomto duchu pak každá kultura prochází různými fázemi cyklu nebo dějinnými ekvivalenty ročních období: nejprve přichází doba kulturního rozkvětu čili jejího jara, následovaná periodou dospívání, kterou Spengler střídavě nazývá létem či podzimem, než konečně nadejde čas dekadence, jež pro Spenglera splývá s „civilizací.“ Tento „sezónní“ chod dějin se nevyhýbá žádné kultuře, přestože dějinné načasování jejich úpadku se liší v závislosti na vitalitě daného národa, geografické oblasti i dějinné epoše. Na poli politiky a státnictví se pak postup dekadence od výše popsaného schématu příliš neliší. A tak po 1. světové válce došlo k definitivnímu zániku feudální vlády pozemkové šlechty a nástupu rodících se forem parlamentní plutokracie, zanedlouho následovaném vzestupem vykořeněné vlády davů a „diktatury peněz.“ Spengler nepochybně dobře znal dílo **Vilfreda Pareta** a **Gustaveho Le Bona**, kteří se o něco dříve pokusili popsat podobné vzorce vzestupu a pádu politických elit. Dekadence se podle nich do řad mocenské elity vkrádá tehdy, když se přestává řídit

zavedenými pravidly společenského výběru a nedokáže tak už rozeznávat vnitřní a vnější nepřátele. 4] Jakmile podlehne elita otupělosti z blahobytu a víře v nekonečnou dobrotu svých politických odpůrců, sama si vlastně napsala epitaf. Poněkud jinými formulacemi i Spengler tvrdí, že na vzestup caesarismu je třeba nahlížet jako na přirozené dovršení diktatury peněz a zároveň i jejího dialektické odstranění: „Meč vítězí nad penězi, panská vůle si opět podrobuje vůli ke kořisti.“ (str. 676) Poté se podle Spenglera znovu začíná odvíjet nový dějinný cyklus, přestože o hlavních historických aktérech, jejich původu i cílech mlčí.

Spengler byl pevně přesvědčen o poměrně snadné předpověditelnosti vnitřní dynamiky dekadence, jsou-li ovšem k dispozici přesná historická data. Právě tak jako biologické zákonitosti lidského organismu poskytují dobře vymezenou představu o délce života zakončeného biologickou smrtí, tak má i každá kultura svá vlastní „datum spotřeby“ a obvykle netrvá déle než tisíc let – toto období odděluje jaro od jeho dějinné antiteze, zimy neboli civilizace. Odhad tisíciletého trvání před nástupem úpadku kultury vychází ze Spenglerovy jistoty, že se po uplynutí této doby čelí každá společnost sebezničení. Tak kupříkladu po pádu Říma došlo v 9. století k obrodě evropské kultury karolinskou dynastií. Po bolestném procesu růstu, sebeprosazení a dospívání ve 20. století po tisíci letech konečně dospěl kulturní život v Evropě až ke své definitivní dějinné poslední oponě.

V očích Spenglera i jeho soudobých následovníků se ze západní kultury stala dekadentní civilizace, plná pokročilých forem společenského, morálního i politického rozkladu, jehož první známky se objevily krátce po průmyslové revoluci, kdy stroj začal nahrazovat člověka a cit ustupovat kalkulu. Od té doby čelí Západ jedné nové formě společenských a politických patologií za druhou, které v kontextu opojení představou nekonečného hospodářského růstu a nezvratného vylepšování lidské existence rozněčují víru, že se člověk konečně může zbavit břemene dějin. Nové plutokratické elity, jež nahradily organickou aristokracii předcházejících staletí, učinily z hmotného prospěchu jedinou zásadu hodnou dodržování, čímž celou lidskou zkušenost zploštily na ekonomickou transakci. A protože masy nikdy nelze tak docela uspokojit, říká Spengler, že ty se nakonec logicky začnou dovolávat změny současného uspořádání – i kdyby tato změna měla znamenat ztrátu svobody. Můžeme pak dodat, že tato řízeň po materiálním blahobytu znamená také trvalý úpadek smyslu pro zodpovědnost vůči společnosti a nárůst pocitu vykořeněnosti a anomie, jež nakonec nevyhnutelně vyústí v nástup totality. Proto se tedy zdá, že postup rozkladu lze ironií osudu zpomalit jedině nastolením dobře smýšlejících režimů tvrdé linie.

Vyzbrojen spenglerovskou apokalyptickou předpovědí cítí člověk nutkání aplikovat ji analogicky na moderní západní uspořádání, které také jako by procházelo svým obdobím úpadku a dekadence. **John Lukacs**, v jehož myšlení nacházíme neklamné stopy spenglerovského pesimismu, vnímá permissivní povahu moderní liberální společnosti ztělesněné Amerikou jako první krok na cestě k rozkladu společnosti. Stejně jako Spengler Lukacs soudí, že bezmezný individualismus a bezuzdný materialismus stále více paralyzují a vlastně fakticky činí překonaným smysl pro občanskou povinnost. Asi bychom se s Lukascem shodli, že zrušení cenzury, rostoucí neoblíbenost tradičních hodnot ani omezení státní autority v mnoha oblastech podle všeho spíše nevedlo k vytvoření klidnějšího prostředí – namísto toho se narůstající pocit zoufalství mnohem projevuje v neobarbarismu a

celospolečenské vulgaritě. „Bohatství a chudoba, elegance a nevkus, sofistikovanost a primitivita k sobě mají stále blíž a blíž,“ píše Lukacs. 5] A vskutku – kdo mohl tušit, že společnost schopná vyslat člověka na Měsíc nebo vyléčit nemoci, jež dlouho byly metlami lidstva, se stane také společností sužovanou atomizací, zločinností a všeobecnou závislostí na eskapismu? V apokalyptické předpovědi ve spenglerovském duchu Lukacs píše: „Nejrušnější ulice největší civilizace: z těch se dnes stala žumpa světa.“

Zajímavé je, že Spengler, Lukacs, ani další kulturní pesimisté nevěnují příliš pozornosti obsedantnímu usilování o rovnost, jež podle mnohých současných autorů sehrálo nedílný part při nástupu dekadence i následném rozšíření pocitu kulturního zmaru. Nabízí se vysvětlení, že probíhající úpadek současného Západu je výsledkem rovnostářských doktrín, jež toho tolik naslibují, ale velice málo splní, čímž v masách ekonomicky smýšlejících a vykořeněných občanů vyvolávají pocit nezměrné prázdnoty a frustrace. Rovnostářství s ekonomismem, povýšené do pozice moderních sekulárních náboženství, navíc nevyhnutelně následují svou vlastní zákonitost expanze, jež obvykle končí, slovy **Claudea Polina**, „terorem všech proti všem“ a ohavným vzkříšením demokratického totalitářství. Polin píše: „Nerozlišený člověk je kvantitativním stvořením *par excellence* – od svých bližních se liší kvantitou ekonomických statků ve svém držení, plně podléhá statistice a dokonce i přesně podle diktátu statistik spontánně reaguje.“ 6] Pokud tedy liberální společnost někdy teoreticky potká čas ekonomických strážní a mizejících příležitostí, nebude mít jinou možnost, než neklidné masy zkrotit pomocí spenglerovského „režimu železné pěsti.“

Spengler i další podobně smýšlející autoři mají zřejmě pravdu, když ukazují, jak demokratické společenské formy ve svých konečných fázích snadno podléhají morálním a společenským otřesům, politickým skandálům a korupci na všech úrovních společnosti. K tomu všemu se dle Spenglerových předpovědí přidává neomezená vláda kultu peněz, protože „Penězi demokracie ničí sebe samu poté, co peníze zničily ducha.“ (str. 651) Soudě podle vývoje moderního kapitalismu se nejedná o nějaké za vlasy přitažené závěry. Kamenem úrazu této ekonomické civilizace je základní rozpor: na jedné straně její sekulární náboženství otevírá svou náruč právní ochrany úplně každému, když i toho nejposlednějšího jednotlivce ujišťuje o naprosté oprávněnosti jeho světských žádostí; na straně druhé však tatáž rovnostářská civilizace praktikuje model ekonomického darwinismu, jež všechny, jejichž zájmy se nenacházejí v ekonomické aréně, nemilosrdně drtí pod svými podrážkami.

Dalším krokem podle Spenglera bude přechod od demokracie k caesarismu; záměna tyranie několika za tyranii mnoha. Dochází k vytvoření neohobbesiánského, neobarbarského stavu společnosti:

„Namísto hořících hranic nastupuje velké mlčení. Diktatura stranických vůdců se opírá o diktaturu tisku. Člověk se snaží penězi čtenářské zástupy a celé národy vytrhnout z nepřátelského poddanství a přivést je pod svou vlastní myšlenkovou drezúru. Zde už zakoušejí jen to, co mají vědět, a obraz jejich světa utváří vyšší vůle. Už není třeba, jako to dělala barokní knížata, zavazovat poddané ke službě ve zbrani. Jejich ducha vybičují články, telegramy, obrazy – **Northcliffe!** – až žádají

zbraně a nutí své vůdce k boji, k němuž je vůdci chtěli donutit.“ (str. 650)

Zásadní otázkou, do níž se Spenglerovi ani dalším kulturním pesimistům zřejmě příliš zacházet nechce, však zůstává, zda caesarismus či totalitarismus představují antitezi a léčbu dekadence, nebo spíše její nejkrajnější formu? Dostupná literatura o totalitarismu se soustředí spíše na nežádoucí vedlejší účinky přebujelého státu, nedodržování lidských práv a všudypřítomný policejní dohled. Je-li naopak liberální demokracie skutečně natolik žádoucí a nejméně represivní systém známý západní politické tradici – a navíc tím nejlepším garantem lidské důstojnosti – musíme se nutně ptát, proč u stále většího počtu lidí zapříčiňuje pocity vykořeněnosti a kulturní bezradnosti? Jak poznamenává Claude Polin, je velmi dobře možné, že v krátkodobém horizontu převáží demokratická totalita, jelikož jí nabízené bezpečí pro masy bude jednoduše lákavější než jakási nejasně definovaná svoboda. 7] Mohli bychom dodat, že proces demokratického vývoje na Západě časem dospěje až k chaotickému patu a výzvám k nastolení vlády pevné ruky.

Jakkoliv nepřináší Spengler na otázku caesarismus vs. dekadence uspokojivou odpověď, uznává, že dekadence Západu se ještě nerovná zhroucení všech ostatních kultur. Spíše se totiž zdá, že smrtelná choroba Západu může pro ostatní kultury být čímsi jako druhou mízou – smrt Evropy tedy může posílit Afriku či Asii. Podobně jako mnozí další kulturní pesimisté Spengler uznává, že Západ zestárnul, zvetšel, pozbyl vůli bojovat a jeho politický i kulturní repertoár je vyčerpán – tím pádem mu nezbyvá než se vzdát otěží dějin ve prospěch národů dosud ne tolik oslabených ochromujícím pacifismem a seabemrškačstvím pocitů viny, jež se staly tak říkajíc novým poznávacím znamením občana moderního Západu. Bez obtíží si dovedeme představit svět, kde tyto energické a triumfující národy budou zachovávat jen tu nejnutnější iluzi demokratických procedur svých někdejších vinou šířených vládců. Po nějaké době pak v budoucnu klidně mohou přijít s vlastní formou teroru, před níž vybledne i vzpomínka na evropskou Osvětim a gulagy. Při pohledu na nemilosrdné kmenové a občanské války napříč dekolonizovanou Afrikou a Asii se tedy nejeví kdovíjak pravděpodobně, že by se „zánikem Západu“ vymizela i silová politika a boječtivost. Nikdo totiž dosud nepředložil přesvědčivý důkaz, že neevropské národy dokáží vládnout mírumilovněji a velkoryseji než jejich někdejší evropští páni. „Pacifismus zůstane ideálem a válka skutečností. Jestliže se bílé rasy natrvalo zřeknou války, barevní je v tom následovat nebudou a sami se stanou vládci světa,“ připomíná nám Spengler. 8]

Těmito slovy Spengler jasně naznačuje, že sebenenávisť sužovaný „*homo europeanus*“, oběť svého špatného svědomí, se naivně domnívá, že jeho pravdy nezvratně musejí platit navždy a zapomíná, že i jeho věčné pravdy se mohou jednoho dne obrátit proti němu. Spengler rozhodně vystupuje proti tomuto falešnému západnímu soucitu s utlačovanými – jenž kdysi Nietzsche vykreslil jako zvrácenou formu egoismu a otrocké morálky. „To je důvod, proč se ‚morálka soucitu‘ ve všedním smyslu mezi námi jmenovala vždy s úctou, občas za ni myslitelé bojovali, občas si ji přáli, ale nikdy se neuskutečnila.“ (str. 272)

Tuto formu politického masochismu lze dobře pozorovat zvláště u těch současných západních rovnostářů, kteří se ztrátou atraktivity socialismu nahradili archetyp vykořisťovaného

evropského dělníka ikonou hladovějícího Afričana. Nikde pak není tato proměna v politickém symbolismu zjevnější, než v pokusech vyvážet západní civilizační formy do všech koutů světa. Tito Zápaďané zmítaní poslední křečí pocitů viny a hanby se nejspíš domnívají, že jejich dějinné pokání jim snad zajistí kulturní a politickou dlouhověkost a přežití. Spengler si dobře uvědomoval ochromující účinky těchto myšlenek na Evropany a podotýkal, že má-li si moderní Evropan uvědomit svou dějinnou zranitelnost, musí začít uvažovat nesvázan těmito úzkoprsými perspektivami a přijít s různými přístupy k různým politickým přesvědčením a pravdám. Co totiž znamenají Parsifal nebo Prométheus pro průměrného Japonce, ptá se Spengler? „To je to, co chybí západnímu myšlení a právě jemu by chybět nemělo: vhléd do historického charakteru svých výsledků, jež jsou samy výrazem jednoho jednotlivého a jen tohoto jednoho pobývání.“ (str 32)

Z poněkud jiného úhlu pohledu si člověk musí klást otázku, v jaké míře se tolik proklamované šíření všeobecných lidských práv může stát pro nezápadní národy hodnotnou zásadou, když západní univerzalizmus často projevuje tak otevřenou neúctu ke všem kulturním specifickým.

Jak si nedávno všimnul **Serge Latouche**, Zápaďané si i přes své chvalozpěvy na univerzalizmus z větší části zajistili ty nejpočetnější pozice sami pro sebe. Přestože dnes ustoupili do zákulisí dějin, prostřednictvím svého humanismu i nadále hrají úlohu nezpochybnitelných vládců pomyslného nástupu barevných. „Smrt Západu sama o sobě nebyla jeho koncem jako takovým,“ dodává Latouche. 9] Otázkou zůstává, zda je toto západní pojetí univerzalizmu jen další formou rasismu, zvláště vezmeme-li v potaz spoušť, již způsobilo v tradičních společenstvích Třetího světa. Latouche se tak nejspíš nemýlí, když podle se podle něj evropská dekadence nejjasněji projevuje v masochistickém impulzu popřít a zničit všechno, čím kdysi bývala – a současně do víru dekadence vtáhnout i ostatní kultury. Navzdory své sebevražedné povaze tak v sobě západní poselství nese i povinné pokárání všech nezápadních národů. Latouche píše:

Posláním Západu už není vykořisťování Třetího světa, pokřesťanštění pohanů, ani vláda nad nimi – stalo se jím osvobození mužů (a především pak žen) z okovů útlaku a bídy. Jako protiváhu této sebenenávistné a antiimperialistické vize, jež se uzavírá rudou totalitou, si člověk musí osušit bělošské slzy, a tak zajistit zdárné dokončení této pozápadňovací mise světa. (str. 41)

Dekadentní Západ přesně podle Spenglerovy diagnózy vykazuje všechny známky výsměchu své vlastní kultuře, jež parazituje na své minulosti ve společnosti složené z příslušníků odlišných národů, které po ztrátě vlastního dějinného povědomí cítí nutkání splynout v nesourodém „globálním společenství.“ Co by asi Spengler řekl k současné masivní **neevropské imigraci** do Evropy? Ta k porozumění mezi rasami nijak nepřispěla, naopak jen vyvolala další rasové etnické napětí, jež s vysokou pravděpodobností do budoucna zvěstuje sérii nových střetnutí.

Spengler však neoplakává „znehodnocení všech hodnot“ ani zánik kultur. Dekadence je v

jeho chápání světa přirozeným procesem stárnutí, dovršeným v civilizaci, neboť civilizace se rovná dekadenci – drží se zde tedy typicky německého rozlišení na kulturu a civilizaci, jež angličtí mluvčí naneštěstí nezřídka zaměňují. Civilizace je pro něj dítětem intelektu, a to intelektu plně racionalizovaného; civilizace značí vykořeněnost a jako taková se ve své konečné formě vyvíjí v moderním světovém městu, jež na konci své cesty, ničí i samo sebe“ Sílu národa přehlušilo zmasovění; tvořivost ustoupila umění „kýče“; a génius se musel podřít teroru rozumu:

„Kultura a civilizace – to je živé tělo jedné duše a jeho mumie. Tak se rozlišuje západoevropské pobývání před rokem 1800 a po něm, život v plnosti a samozřejmosti, jehož podoba vyrostla a vznikla z vnitřku, a sice v jednom mocném tahu od dětských dnů gotiky až po Goetha a Napoleona, a onen pozdní, umělý, kořenů zbavený život našich velkých měst, jehož formy rozvrhuje intelekt. Kultura a civilizace – to je organismus zrozený z krajiny a mechanismus vzniklý z jejího nahrazení.“ (str. 274)

V dalším z projevů determinismu Spengler tvrdí, že dějinnému osudu nelze uniknout: „prvním nezměnitelným řízením osudu, s nímž se člověk střetává a jež žádná myšlenka nedokáže obsáhnout a žádná vůle změnit, je místo a čas jeho narození: každý se rodí do jistého náboženství, společenského statusu, časové periody a kultury.“ 10] Člověk je svými dějinnými okolnostmi a prostředím spoután tak pevně, že jakékoliv pokusy změnit daný osud jsou předem odsouzeny k nezdaru. Všechna květnatá prohlášení o zdokonalení a pozvednutí lidstva, všechno to liberální a socialistické filozofování o velkolepé budoucnosti při myšlenkách na povinnosti lidstva a podstatu etiky tedy v podstatě k ničemu nevedou – Spengler nevidí k vykoupení jinou cestu než se prohlásit zásadovým a bezvýhradným pesimistou:

„Lidstvo se mi jeví jako zoologická množina. Nevidím u lidstva pokrok, cíl ani cestu kupředu – snad jen v hlavách západních pokrokářských šosáků... V té sterilní mase lidí nevidím jediného ducha a ještě méně jednoty konání, cítění a pochopení.“ (Selected Essays str. 73-74 a 147)

V posledních letech tuto deterministickou povahu Spenglerova pesimismu podrobil ostré kritice mj. **Konrad Lorenz**, který – jakkoliv sdílí jeho kulturní pesimismus – odmítá predeterminovanou linearitu dekadence. Coby **etolog** a jeden z předních světových neodarwinistů Lorenz uznává možnost přerušování lidské fylogeneze – ale přesto podle něj nové perspektivy kulturního vývoje zůstávají vždy otevřené. „Nic není evolučnímu epistemologovi ani lékaři cizejší než fatalistická doktrína,“ píše. 11] Přesto nijak neváhá s rozhodnou kritikou dekadence moderní masové společnosti, jež podle něj stvořila pacifikovaná a domestikovaná stvoření neschopná skutečně kulturní činnosti. V jeho díle tak rozeznáváme jisté ozvěny Spenglerova myšlení: „To vysvětluje, proč se pseudodemokratická doktrína, že všichni lidé

jsou si rovni – díky jejíž aplikaci se má za to, že všechny lidské bytosti jsou na počátku bez rozdílů a dokonale tvarovatelné – mohla stát státním náboženstvím lobbyistů velkých podniků i komunistických ideologů.“ (str. 179-80)

Navzdory nařčením z historického **determinismu** však Spengler své čtenáře často mate zvoláními člověka mnohem spíše připraveného k bitvě než smířeného s nezvratným koncem. „Nikoliv, nejsem pesimista,“ píše v eseji „Pesimismus,“ protože „pesimismus znamená přestat vidět povinnosti. A já vidím tolik nedořešených povinností, až se obávám, že k jejich naplnění nebudou stačit lidé ani čas.“ (str. 75) Takovéto vyjádření se jen sotva slučuje s kulturním pesimismem, který na jiných místech tak vášnivě obhajoval. Navíc často ve snaze odvrátit evropskou katastrofu volá po síle a tvrdosti válečníka.

Zdá se tedy, že Spengler velebí dějinný pesimismus nebo „účelný pesimismus“ („*Zweckpessimismus*“) jen potud a pokud se to shoduje s jeho přesvědčením o nezvratné dekadenci evropského uspořádání; jakmile však narazí na byť sebenepatrnější náznak možnosti morální a společenské obrody, rychle se vrací k chvále silové politiky. Podobné smýšlení není ostatně u básníků, romanopisců a společenských myslitelů, jejichž činnost při šíření idejí kulturního pesimismu sehrála podstatnou úlohu při utváření politického chování evropských konzervativců mezi válkami, nijak vzácné. 12] Musíme si tedy klást otázku, proč tito muži i Spengler bez výjimky truchlili nad dekadencí Západu, pokud ji považovali za skutečně nezměnitelnou a hotovou; jestliže byly podle nich kosmické kostky skutečně vrženy a všechny snahy o politickou a kulturní obrodu se tedy staly beznadějnými? Jako by si navíc tito pesimisté ve svých pokusech opravit nenávratně poničené a obhajobě faustovského smýšlení a vůle k moci nakonec brali příklad spíše z optimismu socialistů, než myšlenek lidí smířených s nadcházející společenskou katastrofou.

U Spenglera a dalších kulturních pesimistů se pocit rozkladu inherentně pojí s odporem vůči modernitě a nechutí k všudypřítomné buržoazní chamtivosti. Jak ukázaly novější dějiny, politické projevy tohoto odporu s sebou mohou nést i odpudivé výsledky jako oslavu vůle k moci a nostalgii po smrti. V takovém případě se mohou literární vytríbenost a krása umění snadno zvrtnout v cosi velice temného. Moderní evropské dějiny ukazují, jak snadno se kulturní pesimismus může stát nástrojem moderních politických titánů. Nadcházející katastrofy mohou pro generace kulturních pesimistů, jejichž přecitlivělost – a pohrdání materialistickou společností – je často dovede až k politickému nihilismu, paradoxně nakonec být něčím povznášejícím. Tento nihilistický rozměr jejich myšlení dobře vystihnul Spenglerův současník **Friedrich Sieburg**, podle něhož je „každodenní život v demokracii s jejími ubohými problémy nudný, zato přicházející katastrofy jsou vrcholně poutavé.“ 13]

Nelze se tedy zbavit dojmu, že pro Spenglera a jeho stoupence válka a silová politika v širším dějinném kontextu nabízela naději na obrození tváří tvář pocitům kulturního zmaru. Ať už si však o platnosti Spenglerových temných vizí myslíme cokoliv, není třeba přehnané představitivosti k závěru, že v dekadenci Západu uvádá poslední soumravný sen o demokracii.

Poznámky:

1] Ohledně evropské „Nové pravice,“ viz Jean Cau, *Discours de la décadence* (Paris: Copernic, 1978), Julien Freund, *La décadence: histoire sociologique et philosophique d'une expérience humaine* (Paris: Sirey, 1984), a Pierre Chaunu *Histoire et décadence* (Paris: Perrin, 1981). Co se „levicově smýšlejících“ autorů týče, viz sžíravý útok Jeana Baudrillarda proti simulakrům a hyperrealitě v Americe: *Amérique* (Paris: Grasset, 1986) anglicky *America*, trans. Chris Turner (New York, London: Verso, 1988) a Jean-François Huyghe, *La soft-idéologie* (Paris: Laffont, 1987). Co si spenglerovského najdeme i v Christopher Lasch, *The Culture of Narcissism* (New York: Warner Books, 1979) a zřejmě i v díle Richarda Lamma, *Megatraumas: America at the Year 2000* (Boston: Houghton Mifflin, 1985). K evropským kulturním konzervativcům viz mou vlastní knihu *Against Democracy and Equality: The European New Right*.

2] Viz knihu Spenglerova obdivovatele a kritika Heinricha Scholze a jeho Zum 'Untergang des Abendlandes' (Berlin: von Reuther and Reichard, 1920). Scholz chápe dějiny polycentrický jev soustřeďující se v kreativních archetypech, když říká: „Dějiny jsou curriculum vitae mnoha kultur, jež mají společné pouze jméno; každá z nich totiž má svůj vlastní osud, život i smrt.“

3] Oswald Spengler, *The Decline of the West*, česky *Zánik Západu. Obrisy morfologie světových dějin*. Academia. Praha. 2011. str. 30.

4] Vilfredo Pareto, 'Dangers of Socialism', v *The Other Pareto*, ed. Placido Bucolo, trans. Gillian and Placido Bucolo, pre. Ronald Fletcher (New York: St. Martin's, 1980). Pareto píše: „Někteří lidé si představují, že protivníka odzbrojí samolibým pochlebováním. Mýlí se. Svět vždy patřil silnějším a nejinak tomu bude i v budoucnu. Lidé respektují jedině ty, kdo si respekt vyslouží. Každý, kdo se rozhodne stát ovci, si brzy najde svého vlka.“ V podobném duchu mluví i Gustave le Bon, *Psychologie politique* (1911; Paris: Les Amis de G. L. Bon, 1984): „Války mezi národy mimochodem vždy byly zdrojem těch nejdůležitějších průlomů vpřed. Sehrál snad nějaký pacifistický národ v dějinách podobnou úlohu?“

5] John Lukacs, *The Passing of the Modern Age* (New York: Harper, 1970), str. 9-10.

6] Claude Polin, *L'esprit totalitaire* (Paris: Sirey, 1977), str. 111:.

7] Claude Polin v *Le totalitarisme* (Paris: Presses Universitaires Françaises, 1982) tvrdí, že rovnostářství, universalismus a ekonomismus jsou hlavními oporami totalitarismu: „Totalitní moc je v první řadě mocí všech proti všem; tyranii všech proti všem. Totalitní společnost není vytvářena shora dolů, ale odzdola nahoru.“

8] 'Is World Peace Possible?' v *Selected Essays*, trans. Donald O. White (1936: Chicago: Henry Regnery, 1967), str. 207.

9] Serge Latouche, *L'occidentalisation du monde* (Paris: La Découverte, 1989). K západní sebenenávisti a sebepopření viz Alain de Benoist, *Europe, Tiers monde même combat* (Paris: Laffont, 1986): „A zatímco kdysi křesťanský univerzalismus pomáhal ospravedlňovat kolonizaci, dnešní pastoralismus naopak vybízí k dekolonizaci. Tato ‚mobilizace svědomí‘ se zhmotňuje kolem ústřední osy zavinění.“ Kolonizovaný už není „primitivem,“ jehož je třeba

„přivést k civilizaci.“ Stává se spíše živoucím svědectvím, vlastně snad až příkladným ztělesněním morální neposkvrněnosti, od něhož se má „civilizovaný“ hodně co učit. Viz také Pascal Bruckner, *Le sanglot de l'homme blanc. Tiers monde, culpabilité, haine de soi* (Paris: Seuil, 1983) pro západní dobroděje „zrození Třetího světa dalo vzniknout také nové kategorii; militantnímu pokání (*expiatory militantism*).“

10] Spengler, *'Pessimismus', Reden and Aufsätze* (München: Beck, 1937), str. 70; anglicky 'Pessimism?' in *Selected Essays*, str. 143.

11] Konrad Lorenz, *The Waning of Humaneness* (Boston: Little, Brown, 1987), str. 58-59.

12] Bylo by takřka nemožné vyčíslit všechny kulturní pesimisty, jež se sami zpravidla nazývali heroickými pesimisty, konzervativními revolucionáři nebo aristokratickými nihilisty. Oswald Spengler inspiroval mj. tak vynikající básníky a romanopisce, jakými byli **Gottfried Benn**, **Louis F. Céline** či **Ezra Pound**. Viz Gottfried Benn, „Pessimismus,“ v *Essays und Aufsätze* (Wiesbaden: Limes, 1959): „Člověk není osamocen, myšlení ano. Myšlení je osamoceno samo se sebou“ Viz také apokalyptickou prózu Ernsta Jüngerera, *An der Zeitmauer* (Werke) (Stuttgart: Klett, 1959): „Cyklický systém podle všeho odpovídá našemu duchu. Vyrábíme kulaté hodinky, přestože to nemá žádný rozumový logický důvod. Dokonce i na katastrofy pohlížíme jako na něco opakujícího se: povodně i sucha, věk ohně i doba ledová.“

13] Friedrich Sieburg, *Die Lust am Untergang* (Hamburg: Rowohlt, 1954), str. 54.

Esej Tomislava Suniće “History And Decadence: Spengler’s Cultural Pessimism Today” vyšla v časopise *CLIO – A Journal of Literature, History and the Philosophy of History*, roč. 19, č. 1 (podzim 1989), str. 51-62.

Tato esej také vyšla v Tomislav Sunić, *Postmortem Report: Cultural Examinations from Postmodernity – Collected Essays* (Shamley Green, UK: The Paligenesis Project, 2010). Druhé vydání vyšlo u nakladatelství Arktos.